

Anna Grzywacka, Piotr Kowolik

Pozytywne i negatywne oddziaływanie telewizji na dzieci : wymiar pedagogiczny

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (16-17), 25-36

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Grzywacka, Piotr Kowolik

Pozytywne i negatywne oddziaływanie telewizji na dzieci - wymiar pedagogiczny

Telewizja jest skutecznym środkiem oddziaływania społecznego, politycznego itd., a ponadto stała się środkiem informacji i rozrywki, który w dużej mierze zmienił życie społeczeństwa. Natychmiastowy przekaz informacji przybliżył wiedzę w sprawach i problemach człowieka, jednocześnie oddalił od siebie ludzi żyjących blisko siebie ze względu na szybkość i wielkość wiadomości.¹ Telewizor stał się najpopularniejszym sprzętem w naszych domach. Jest ciągle udoskonalany i wykorzystywany. Poświęcamy mu swój czas i uwagę. Zawdzięczamy odpoczynek, kontakt ze światem, różnorodne informacje, emocje, przeżycia, porady, wskazówki, recepty.²

Miejsce telewizji w życiu dziecka

Każde dziecko już od najmłodszych lat rozwija się pod wpływem trzech obszarów środowiska społecznego. Pierwszy z nich to sfera bezpośrednich oddziaływań nieformalnych grup społecznych, takich jak najbliższa i dalsza rodzina dziecka oraz dziecięce grupy rówieśnicze. Drugi obszar to zbiór oddziaływań bezpośrednich, lecz mających charakter formalny, instytucjonalny. Trzeci układ oddziaływań, pośrednich, tworzą mass media z telewizją na czele.³

W ostatnich latach znacznie wzrosła rola telewizji jako źródło oddziaływań wychowawczych. Z powodu różnorodności telewizyjnych propozycji, dłuższego niż dawniej czasu emisji, coraz powszechniejszych sieci kablowych i TV satelitarnej, a także dostępności odbiorników, współczesne dziecko spędza wiele czasu przed telewizyjnym ekranem. Nie bez znaczenia jest też fakt, że rodzice poświęcają obecnie dziecku coraz mniej czasu, a kontakty z nimi zastępuje dziecku telewizja, kasetta video lub grupa rówieśnicza. Zarówno dorośli, jak i dzieci znajdują się też

¹ J. Chrapek: Uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych przez młodzież. Lublin 1985, s. 67

² K. Jakubowicz, B. Puszczewicz: Człowiek a telewizja. Warszawa 1990, s. 28

³ P. Kossowski: Dziecko a reklama telewizyjna - refleksje pedagogiczne. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1994, nr 3

w fazie fascynacji treściami kultury masowej, a wzrost zainteresowania mediami zbiegł się z upadkiem tradycyjnych instytucji upowszechniania kultury (np. likwidacja bibliotek i czytelní).⁴

W efekcie telewizja stała się dość inwazyjnym elementem ówczesnej rzeczywistości. Wiele pokoleń pozostaje pod jej wpływem od urodzenia. Przez rodziców, nauczycieli, psychologów, lekarzy, socjologów, polityków coraz częściej podejmowane są próby wyjaśnienia istoty tego wpływu, określenie jego pozytywnych i negatywnych konsekwencji dla rozwoju psychofizycznego jednostek i grup społecznych. Wszystkie te zmiany będą wpływać na jakość funkcjonowania dzieci i ludzi dorosłych, gdyż zaczerpnięte z nich wzorce działań będą się utrzymywały w różnych sferach życia codziennego.⁵

Wszystkie programy telewizyjne mają, zdaniem pedagogów, charakter edukacyjny. Różnica między nimi polega na tym, że jedne mają charakter **edukacyjny sformalizowany**, związany z programem nauczania, inne natomiast są niesformalizowane, ale zawierają wartości naukowe, ideowo - wychowawcze i mogą być wykorzystywane w procesie kształcenia.⁶

Role telewizji jest:

- pokazanie prawdziwego życia za pomocą kamery telewizyjnej, np. imprez sportowych, przedstawień teatralnych, pracy człowieka w różnych dziedzinach;
- pokazanie rzeczywistości za pomocą filmu;
- pokazanie montażu obejmującego obydwa wyżej wymienione sposoby oraz obrazy statyczne, na przykład przeźrocza, rysunki, napisy.

Do zasadniczych funkcji telewizji zaliczamy:

- funkcję dydaktyczną;
- funkcję wychowawczą;
- funkcję rozrywkową.⁷

Funkcja dydaktyczna polega na ukazaniu widzowi „poznawanej rzeczywistości przyrodniczej, społecznej i kulturowej, rozwijanie aktywności i zdolności sportyżeniowej, dostarczanie materiałów do myślenia oraz wywoływanie zainteresowania przedmiotem poznania”⁸. Taki charakter mają na przykład specjalne audycje muzyczne, z dziedziny sztuki, pokazujące aktualne ważne wydarzenia, audycje o charakterze wycieczki itp. **Funkcja wychowawcza** z kolei polega na kształtowaniu naukowego poglądu na świat, rozwijaniu postaw moralnych i poczucia estetyki.

⁴ P. Kossowski: Reklama telewizyjna i dziecko w wieku przedszkolnym. „Wychowanie w Przedszkolu” 1999, nr 4/5.

⁵ M. Braum Gałkowska: Telewizyjne dzieci. „Edukacja i Dialog” 1995, nr 69.

⁶ S. Juszczyk: Człowiek w świecie elektronicznych mediów - szanse i zagrożenia. Katowice 2000, s. 84.

⁷ S. Juszczyk: Człowiek w świecie elektronicznych mediów - szanse i zagrożenia. Katowice 2000, s. 84.

⁸ Tamże, s. 84

Dzięki oglądanym materiałom dostarczanym przez telewizję widz zdobywa wiedzę, uzyskuje możliwość weryfikacji tez i twierdzeń, kształtuje swoją postawę badawczą i kreuje swój stosunek do rzeczywistości. Audycje przedstawiające utwory literackie, dzieła sztuki dramatycznej, niosące duży ładunek emocjonalny, wywierają silny wpływ na widza. Uczestniczy on w przeżyciach bohaterów, wczuwa się w ich radości i smutki, a dzięki temu rozwijają się w nim pozytywne postawy moralne.

Podobnie L. Kirwil wyróżnia dwie istotne z punktu widzenia pedagogiki funkcje telewizji. Jest to **funkcja informatyczno - dydaktyczna** i **funkcja rozrywkowa**.⁹ Jednocześnie zwraca ona uwagę na to, iż „dziecko inaczej niż dorosły odbiera bodźce płynące do niego z ekranu telewizyjnego. Inne są też oczekiwania dzieci w stosunku do oglądanych programów. Widzowie - dzieci nie odróżniają programów edukacyjnych od rozrywkowych. Wszystkie programy traktują jako rozrywkę”.

„Telewizja ma dwa oblicza. Jest „oknem na świat”, „zwierciadłem rzeczywistości”. Pozwala na całościową obserwację rzeczywistości. Z drugiej strony telewizja niczym „szkło powiększające” umożliwia wybiórczy i zdeformowany ogląd świata, kierowany niewidzialną i anonimową ręką. Od nas zależy, jak odbieramy telewizję. Dzieci do tego musimy przygotować”.¹⁰

Przygotowanie dzieci do racjonalnego korzystania z telewizji jest ważnym zadaniem wychowawczym, ponieważ to właśnie one mają najwięcej problemów z wybieraniem, selekcjonowaniem i porządkowaniem, a nawet ze zrozumieniem informacji płynących z telewizyjnego ekranu.

Dzieci zaczynają oglądać telewizję bardzo wcześnie i towarzyszy im ona przez całe życie. Rozwój i upowszechnienie telewizji satelitarnej, magnetowidów, gier komputerowych spowodowały, że dzieci poświęcają programom telewizyjnym coraz więcej czasu.¹¹ Niektóre z badań wykazały, że „czas jaki przeznaczają telewizji dzieci w ciągu każdego dnia jest znaczny. Już w wieku 2-3 lat poświęcają one telewizji przeciętnie 45 minut dziennie, wraz z wiekiem rozmiary tego czasu znacznie się powiększają”.¹²

Telewizję oglądają rano, po południu, wieczorem, a nawet nocą. Zawładnęła ona czasem dziecka, podporządkowując sobie inne sposoby spędzania czasu wolnego, wypierając inne zajęcia bardziej twórcze. „Zjawisko to badacze angielscy nazywają „efektem wyporności”, ponieważ zabiera ona czas dziecka na sen, życie towarzys-

⁹ L. Kirwil: Wpływ telewizji na dzieci i młodzież. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1995, nr 6

¹⁰ P. Kossowski: Reklama i dziecko, pedagogiczny wymiar tego zjawiska. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1997, nr 10

¹¹ M. Parnicka: Telewizja w życiu dziecka. „Edukacja i Dialog” 1994, nr 10.

¹² J. Izdebska: Rodzina - dziecko - telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenie telewizji. Białystok 1996, s. 17.

kie, zabawy z rówieśnikami, zajęcia hobbystyczne, sportowe, naukę własną itp.”¹³

Telewizja - to najbardziej angażujący sposób spędzania czasu przez dziecko. Wynika z tego, że posiada ona zdolność do zaspokajania różnych potrzeb małych odbiorców, ich zainteresowań, a trzeba spostrzec, że telewizja jest bardzo wygodnym, atrakcyjnym dla dziecka, nie wymagającym większego wysiłku intelektualnego środkiem przekazu.

„Zauważa się, że upodobania telewizyjne większości dzieci koncentrują się na programach rozrywkowych, filmach, kreskówkach animowanych, co wynika z jednej strony, z określonych właściwości i możliwości psychicznych dzieci w tej fazie rozwoju, z drugiej zaś, z uwarunkowań środowiskowych, w których ono żyje, głównie rodziny.”¹⁴ Rodzice mają decydujący wpływ na zakres doświadczeń dziecka związanych z oglądaniem telewizji. To od nich zależy ile czasu dziecko spędza przed telewizorem, jakie programy ogląda i o jakiej porze.¹⁵

Jaki wpływ telewizja ma na rozwój dziecka zależy od tego czy:

- członkowie rodziny często oglądają programy TV,
- telewizor jest ciągle włączony, niezależnie od tego, co robią poszczególne osoby,
- dzieci oglądają programy telewizyjne w sposób niekontrolowany przez osoby dorosłe,
- dzieci oglądają programy telewizyjne po godzinie 20⁰⁰,
- rodzice i opiekunowie nie rozmawiają z dziećmi o przeżyciach, jakie wywołuje oglądanie określonych scen, filmów, programów,
- rodzice często upominają dzieci, kiedy te „przeszkadzają” im oglądać programy telewizyjne,
- dzieci mają nieograniczony dostęp do magnetowidu i kaset video.¹⁶

Zagadnienia dotyczące wpływu środków masowego przekazu na młodego odbiorcę mają według historii już ponad 2 tysiące lat, gdyż już wtedy grecki filozof Platon postulował, aby zabronić poetom działalności dramatycznej ze strachu przed wpływem niemoralnego zachowania się bogów na wrażliwe umysły dzieci i młodzieży. W czasach współczesnych, od początku rozwoju telewizji problem jej wpływu stanowił przedmiot zainteresowania rodziców, wzbudzając niepokój, ale także (rzadziej) pozyskiwania jej dla procesu wychowania.

¹³ Tamże, s. 18-20.

¹⁴ J. Szmagałski: Dzieci a telewizja. „Przekazy i Opinie” 1985, nr 1/2.

¹⁵ M. Sitarczyk: Telewizyjny styl życia w opinii dzieci i rodziców. „Wychowawiec w Przedszkolu” 1998, nr 8.

¹⁶ J. Izcbska: Niektóre przejawy ujemnego oddziaływania telewizji na dzieci. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1994, nr 5.

Pozytywne aspekty wpływu telewizji na rozwój dziecka

Telewizyjni bohaterowie urozmaicają i uatrakcyjniają zabawy dzieci oraz pobudzają ich wyobraźnię.¹⁷ Telewizja wprowadza dzieci w świat kultury poprzez bajki, dobranocki czy cykliczne programy dla dzieci, które mogą rozwiązywać problemy społeczno - moralne, a także przybliżać dzieciom zagadnienia historyczne, przyrodnicze, geograficzne, zdrowotne. Wynika więc z tego, że telewizja może mieć wartość poznawczą, wychowawczą i estetyczną.¹⁸ Może być atrakcyjną i interesującą formą zdobywania nowych doświadczeń i rozrywki.

Korzyści poznawcze i wychowawcze, jakie czerpią dzieci z telewizji zależą od wielu warunków, do których można zaliczyć:

- dostosowanie programu do możliwości intelektualnych i emocjonalnych dziecka,
- aktywny lub bierny sposób odbioru programu,
- percepcję i recepcję odbieranych przez dziecko treści,
- kontrolowanie czasu oglądania i częstotliwości kontaktu z poszczególnymi programami,
- omówienie i interpretowanie obejrzanych treści,
- uwarunkowania społeczno - kulturowe środowiska rodzinnego,
- atmosferę rodzinną.¹⁹

Na podstawie wielu rozmów z nauczycielami i rodzicami stwierdzono, iż przyzwyczajanie dzieci do właściwego korzystania z programów telewizyjnych jest możliwe, pożądane, chociaż niełatwe. My sami powinniśmy zainteresować się tym, co dzieci oglądają i co lubią oglądać i jakimi programami dostępnymi dla nich możemy je jeszcze zainteresować.²⁰

Programy telewizyjne stają się często inspiracją do działań o charakterze społecznym, opiekuńczym, kulturowym, sportowo - turystycznym, do nowych, pozytywnych oczywiście zachowań dzieci w rodzinie, w grupie rówieśników, w społeczeństwie. Wiadomo, iż dzieci uczą się poprzez naśladowanie. Telewizja będzie więc pomocna, gdy przedstawiać będzie wzory osobowe postaci, budząc aprobatę i uznanie dzieci, które z czasem będą się z nimi identyfikowały.²¹

Janusz Gajda twierdzi jednak, że nie tylko pozytywne wzory, ale także antywzory odgrywają ważną rolę w kształtowaniu postaw moralnych. Uważa on, że sto-

¹⁷ B. Trojanowska: Czy telewizja może być naszym sprzymierzeńcem w pracy z dziećmi?. „Wychowanie w Przedszkolu” 1988, nr 6.

¹⁸ M. Gatkowska: Telewizja dzieciom. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1995, nr 6.

¹⁹ J. Izdebska: Rodzina - dziecko - telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji. Białystok 1996, s. 160.

²⁰ M. Szkop: Jak przygotować dzieci do odbioru programów telewizyjnych? „Wychowanie w Przedszkolu” 1999, nr 1.

²¹ M. Grygliński: Psychologiczne aspekty oddziaływań na dzieci programów telewizyjnych. 1987/88. Warszawa 1987.

sunek do bohatera negatywnego oraz ocena jego postępowania może być dla widza swoistym porównaniem zachowań swoich i bohatera. Może również być okazją do zastanowienia się nad własnym życiem. Wychowanie dzieci poprzez antywzory wymaga jednak dużej ostrożności i ogromnej wrażliwości. Wychowanie takie musi zakładać umiejętność dyskusji z dzieckiem i dostrzegania oraz analizowania poszczególnych sytuacji i scen.²²

Telewizja powszechna poszerza wiedzę, uczy na problemy ludzi słabszych, uwrażliwia i przybliża świat. Daje cudowną możliwość słuchania, a więc także przyswajania obcych języków w najlepszym, bo oryginalnym wydaniu. Do zalet telewizji można jeszcze dodać wzbogacanie biernego i czynnego języka dziecka, rozwijanie zainteresowań i zdolności poznawczych, kształtowanie postaw społecznych i moralnych, inspirowanie zabaw oraz rozwijanie twórczej wyobraźni. „Programy kierowane do młodych odbiorców, odpowiednio przygotowane pod względem merytorycznym i artystycznym mogą im pomóc w poznaniu i prawidłowym rozumieniu świata.”²³

Dobrze realizowane programy informacyjne w rodzaju „Małych wiadomości DD”, „5-10-15”, „Teleranka” są przykładem szybkiego przekazywania aktualnej informacji języka dziecka. Jednakże nicumiarkowane korzystanie z telewizji może doprowadzić do powstania chaosu informacyjnego. Dziecko nie potrafi wtedy poradzić sobie z jego sprawnym uporządkowaniem. Dlatego ważne jest stworzenie dziecku przez rodziców i opiekunów poczucia bezpieczeństwa przez wspólne oglądanie i bieżące komentowanie przekazu telewizyjnego. Dzięki wyraźnemu zwróceniu uwagi na to, co jest dobre, a co złe, minimalizuje się stopień niewłaściwej interpretacji. Takie obcowanie z przekazem filmowym wyrabia u dzieci nawyk krytycznego korzystania z telewizji i filmu, co zapobiega procesom uwsteczniania się, polegającym na wyłącznym nastawieniu się na odbiór i powodującym zanik umiejętności dyskusji oraz możliwości koncentracji.²⁴

Telewizja pomaga w rozwijaniu zainteresowań i upodobań. Dotyczą one różnych dziedzin i są zróżnicowane ze względu na wiek odbiorcy. W wypadku dzieci można by powiedzieć bardziej o ciekawości niż o zainteresowaniach. Ciekawość nie ma charakteru trwałego, w przeciwieństwie do zainteresowań. Zainteresowania uruchamiają takie procesy psychiczne jak spostrzeganie, pamięć i myślenie. O rozwijaniu wszechstronnych zainteresowań można mówić wówczas, gdy dziecko świadomie wybiera, np. daną bajkę rysunkową.

Za pośrednictwem telewizji można także rozbudzić w dziecku zainteresowanie książką. Zainteresowanie bajką lub baśnią oglądaną wcześniej na szklanym ekr-

²² J. Gajda: Dziecko przed telewizorem. Warszawa 1997, s. 29.

²³ J. Izdebska: Wychowawcze oddziaływanie środków masowego przekazu na dzieci. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1981, nr 3.

²⁴ M. Michalak: Dobrze i źle o mediach. „Edukacja i Dialog” 1997, nr 4.

nie łatwiej jest przenieść na zainteresowanie literaturą w ogóle.

Telewizja pełni także **funkcję odpoczynkową**, która polega na odreagowaniu zmęczenia i znużenia, na odnowieniu sił fizycznych oraz psychicznych. Jednak telewizja nieprawidłowo wykorzystywana przez dzieci również powoduje zmęczenie u małych widzów. Dobry odpoczynek odpręża oraz daje poczucie spokoju i równowagi psychicznej.

Treści przekazywane przez telewizję mogą spełnić dużą rolę wspomagającą oddziaływanie wychowawcze w rodzinie. Telewizja, poprzez pełnienie określonych funkcji wychowawczych, pomaga rodzicom, opiekunom w wychowaniu dziecka. Posiada możliwości wychowawczego wspierania rodziców poprzez inspirowanie czyli tworzenie się u dziecka bardzo ważnych dyspozycji osobowych, takich jak: zainteresowań, aspiracji, postaw, potrzeb. Rodzice wychowując, przygotowują dziecko do uczestnictwa w życiu różnych grup społecznych. Według Jadwigi Izdebskiej: „W wypełnianiu przez rodziców tej inicjującej roli może pomóc telewizja”.²⁵

Bardzo wiele współczesnych rodzin staje wobec poważnych i wielorakich trudności uniemożliwiających ich prawidłowe funkcjonowanie opiekuńcze, społeczne, kulturalne, wychowawcze. Pogarszające się warunki mieszkaniowe, materialne wielu rodzin związane z bezrobociem, niskim wynagrodzeniem za pracę, powiększające się rozmiary patologii społecznej, prowadzą do nędzy i ubóstwa materialnego i duchowego ludzi. Codzienne, stałe oglądanie telewizji staje się środkiem kompensującym braki środowiska rodzinnego i lokalnego. Niektórzy z rodziców dostrzegają możliwość kompensowania przez telewizję własnych braków i trudności związanych z przekazywaniem dzieciom wiedzy, informacji dotyczących różnych dziedzin nauki, techniki, kultury.

Trudne w tym przypadku zadanie dla realizatorów programów telewizyjnych - dobór właściwych materiałów oraz, czy przede wszystkim zminimalizowanie momentów agresji, przemocy, ubóstwa i tak na co dzień oglądanych przez najmłodszych, nie tylko na szklanym ekranie ale również w rzeczywistości.

Przejawy ujemnego oddziaływania telewizji na dzieci

Telewizja to medium obecne w każdym domu. Odbiór przekazywanych treści reguluje sam widz lub jego rodzina. Mylnym wydaje się fakt, że wpływ telewizji jest zależny od widza, czyli odbiorcy, a nie od treści prezentowanych przez telewizję, gdyż programy telewizyjne nieraz tak silnie angażują widzów, że wywołują w nich pełną koncentrację i niepodzielność uwagi, szczególnie podatne na takie oglądanie telewizji są dzieci i młodzież.

²⁵ J. Izdebska: Rodzina - dziecko - telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenie telewizji. Białystok 1996, s. 170

Faktem jest, że dzieci już od najmłodszych lat pozostają pod wpływem telewizji. Oglądając często i dużo ulegają kilku rodzajom telewizyjnych wpływów. Przede wszystkim tzw. wpływom bezpośrednim, polegającym na oddziaływaniu na emocje i uczucia odbiorcy oraz intelektualnym opracowaniu obejrzanycy treści. Szczególnie mali widzowie przeżywają obrazy niosące ze sobą duży ładunek emocjonalny i to nie tylko ten o charakterze negatywnym, ale także ten, który wywołuje silne pozytywne emocje.

Rozwijający się jeszcze u dziecka system nerwowy uniemożliwia rozładowanie napięć emocjonalnych, przez co zaburza zachowanie dziecka. „Może wtedy nastąpić gwałtowne wyładowanie emocjonalne, ruchowe, a nawet stopień wrażliwości dziecka na silne bodźce, co z kolei może odbić się na kontaktach społecznych - dziecko może przejawiać zachowania nieadekwatne do zaistniałej sytuacji”.²⁶ Emocje te są tym większe, silniejsze, że często „wspomaga” je bogata wyobraźnia dziecięca oraz fakt, że dzieci w wieku szkolnym nie zawsze potrafią odróżnić to co rzeczywiste od fikcji. Bierna obserwacja, której efektem są nagromadzone różnorodne, przeważnie negatywne emocje, ujawnić się może w psychice dziecka pod postacią lęków, zaburzeń snu, nadpobudliwości, drażliwości, zahamowania, bólów głowy, a nawet agresji. Dziecko wyładowuje się na przedmiotach martwych, ale i ludziach czy zwierzętach, jest płacliwe, ma poczucie bezradności i bezsilności, może stracić poczucie bezpieczeństwa, a bierna obserwacja może jeszcze bardziej pogłębić ten stan.²⁷

Oglądając film, dzieci przyjmują dosłownie elementy wizualne i nie są zdolne doszukiwać się przenośni czy symbolu. Ważne jest dla nich co film przekazuje, a nie to, co się za prezentowanymi treściami kryje. W ten sposób film animowany, naładowany przemocą, może stać się dla dziecka ciężkim przeżyciem, może wprowadzić w stan rozdrażnienia czy zachwiania równowagi psychicznej. Elżbieta Jandy - Brudło stwierdza, iż „dzieci są ciekawe świata, odczuwają głód wiedzy, filmów realnych, obrazujących codzienne życie, ale jednocześnie przedstawiających niecodzienne wydarzenia, o akcji pełnej napięcia i dramatyzmu. To napięcie i dramatyzm muszą być jednak umiarkowane; każde dawkowanie kończy się katastrofą”.²⁸

Dzieci podziwiają mądrych i silnych bohaterów, ale nie potrafią wnikać w motywy ich działania. Ich oceny są powierzchowne i globalne. Jeszcze gorzej jest gdy dzieci naśladowują (i podziwiają) negatywne zachowania postaci występujących

²⁶ M. Szymbik: Wpływ telewizji na wzrost agresywności u dzieci. „Wychowanie w Przedszkolu” 1998, nr 5.

²⁷ J. Darucki: Badania nad wpływem scen przemocy w telewizji na psychikę dziecka. „Przekazy i Opinie” 1975, nr 1.

²⁸ E. Jandy - Brudło: Wpływ telewizji na agresywne zachowania dzieci i młodzieży. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1993, nr 5.

w filmach.²⁹

Szczególnie podatne na te wpływy są dzieci niedostosowane społecznie, z rodzin rozbitych lub zdemoralizowanych, dla których prezentowane wzory są do przyjęcia i zaakceptowania. Telewizja może zachęcać je do zachowań aspołecznych i im podsuwać sposoby dokonywania przestępstw.³⁰

Polskie ekrany telewizyjne obfitują w okrucieństwo, przemoc, gwałty, erotyzm ekranowy. Wpływ takich scen jest bardzo szkodliwy, gdyż dziecko w młodszym wieku szkolnym jest w fazie intensywnego rozwoju osobowości. Telewizja niszczy życie rodzinne i zdolności dziecka do samodzielnego myślenia, upośledza rozwój mózgowia, zachęca do „myślowego lenistwa”, osłabia zdolności językowe i wyobraźnię dzieci, jest ona narkotykiem i zniekształca realny świat, zajmuje miejsce normalnych stosunków społecznych.³¹

Niewątpliwie telewizja wywiera największy wpływ na kształtowanie wzorców zachowania. Dla dziecka bohaterem nie jest osoba dobra czy zła, tylko osoba ważna, od której wszystko zależy - taka osoba dziecku zawsze imponuje. Często osobą ważną w filmach telewizyjnych bywa człowiek zły, „czarny charakter”, z którym dziecko usiłuje się utożsamiać. Zbyt często telewizja karmi dzieci przemocą, erotyką, agresją, odwołując się do sfery popędowej w psychice człowieka. Agresja często wywołuje agresję, co można zaobserwować chociażby w sytuacji, kiedy dzieci po oglądaniu filmów karate starają się ćwiczyć sztukę walki na młodszych kolegach czy koleżankach. Według Marka Michalaka „jeszcze bardziej negatywny skutek wywierają takie filmy, w których znajdują się sceny szczególnie dramatyczne, polegające na wszechstronnym niszczeniu osobowości drugiego człowieka. Dzieci, nie będąc w stanie ogarnąć całej treści dzieła filmowego, koncentrują się na najbardziej wyrazistych epizodach, wulgaryzmach językowych, okrucieństwie i scenach erotycznych.”³²

Telewizja może mieć również negatywny wpływ na rozwój fizyczny dziecka, może doprowadzić do różnego rodzaju chorób: nerwic, chorób oczu, słuchu, a w efekcie do zaburzeń typu dysgrafia, dysortografia czy zaburzeń koncentracji uwagi. Przykładem choroby spowodowanej nadmiernym oglądaniem telewizji może być, tzw. choroba telewizyjna, której objawami są: zapadnięta klatka piersiowa, zaokrąglone plecy, zwiotczone mięśnie, neurastenia, schorzenia oczu, lęki nocne.³³

Telewizja zakłóca organizację dnia dziecka, zbyt mało ruchu i przebywania na powietrzu może spowodować inne choroby typu skolioza, kifoza, płaskostopie itp.

²⁹ M. Wołkowycka: Kanał Śmierci. „Polityka” 1994, nr 27.

³⁰ Tamże

³¹ J. Izdebska: Niektóre przejawy ujemnego oddziaływania telewizji na dzieci. „Problemy Opiekunów - Wychowawców” 1994, nr 5.

³² M. Michalak: Dobrze i źle o mediach. „Edukacja i Dialog” 1997, nr 4.

³³ J. Izdebska: Rodzina - dziecko - telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenie telewizji. Białystok 1996, s. 172

Inne szkodliwe wpływy telewizji w okresie rozwojowym to zaburzenia komunikacji, gdyż dialog z ekranem jest zawsze jednostronny, oderwanie od realnego życia poprzez wypełnianie go treściami telewizyjnymi, zniekształcenie wyobraźni i aktywności twórczej, gdyż gotowe rozwiązania zachęcają do odtwarzania, a nie tworzenia, upośledzenia wymowy, szczególnie u tych dzieci, które oglądają często filmy video, zaburzenia spostrzegania perspektywy, kształcenie podatności na sugestię i bezkrytyczność.³⁴

Obarczanie telewizji za całe zło i drastyczne ograniczanie czasu jej oglądania nie ma sensu. To rodzice i wychowawcy powinni nauczyć dzieci jak mądrze i rozsądnie z niej korzystać. Dziecko odizolowane od telewizji i bohaterów filmowych, które są przedmiotem rozmów i zabaw kolegów, czuje się gorsze od rówieśników. Z drugiej strony telewizja nie może zawładnąć jego czasem i stać się prawdziwym nałogiem, co niestety często ma miejsce. Bądźmy rozsądni pod każdym względem i odpowiedzmy sobie sami przed sobą: „szkodzi czy pomaga?”³⁵

Wpływ filmów telewizyjnych na wzrost agresywności u dzieci

W obecnych czasach często zdarzają się sytuacje, w których młodzi ludzie, nie zdając sobie sprawy z konsekwencji własnych czynów, nie wahają się użyć przemocy i z byle powodu stają się agresywni. Niewątpliwie jednym ze źródeł przybierającej na sile brutalności życia w szkole są filmy zawierające dużą dawkę przemocy. Agresję pedagogzy definiują jako zachowanie fizyczne lub słowne podejmowane w celu skrzywdzenia lub zniszczenia. Z kolei psycholodzy wprowadzili pojęcie, tzw. agresji wrogiej, poprzedzonej uczuciem gniewu, której celem jest zadanie bólu czy zranienie.

Opinie dotyczące wpływu filmu na zachowania agresywne są dość różne. Zasadniczo można mówić o dwóch przeciwstawnych stanowiskach. Zwolennicy pierwszego z nich nie widzą bezpośredniego związku między rosnącą liczbą scen przemocy w telewizji i zwiększającą się liczbą zachowań agresywnych i przestępczych, a nawet uważają, że oglądanie przemocy redukuje zachowania agresywne. Podstawę tego przekonania stanowi psychoanalityczna teoria „katharsis” mówiąca o redukcji popędów za pośrednictwem wyobraźni. Tak więc przedstawianie przemocy w mediach może prowadzić do spadku emocji i tendencji do zachowań agresywnych poprzez utożsamianie się widza z prezentowaną przemocą. W świetle innej teorii oglądanie przemocy wywołuje u odbiorców strach przed agresją, co

³⁴ J. Izdebska: Rodzina - dziecko - telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenie telewizji. Białystok 1996, s. 172.

³⁵ J. Gajda: Środki masowego przekazu w wychowaniu. Lublin 1988.

zmniejsza chęć zachowania agresywnego. Poczucie lęku przed możliwym odwetem i obawa przed doświadczeniem na sobie przemocy tłumi agresywne skłonności.³⁶ Rozpowszechniony jest również pogląd, że telewizja nie może kreować i zmieniać postaw czy opinii, a jedynie je wzmacniać i utrwalać. Telewizja, w myśl teorii wzmocnienia, nie może jednak zmienić postaw, a jedynie je wyostrzać.³⁷

Drugie, przeciwstawne stanowisko, funkcjonuje pod nazwą teorii stymulacji. Obejmuje wszystkie koncepcje głoszące, że przemoc w mediach może prowadzić do narastania agresji. Przede wszystkim mieści się tu teoria uczenia się, która z perspektywy czasu i współczesnej wiedzy może wydać się oczywista i banalna: wszystkie dzieci uczą się poprzez próby i błędy, nagrody, kary, obserwację i naśladownictwo. Zwłaszcza obserwacja i naśladownictwo jako sposoby uczenia się zachowań społecznych są ważne, gdyż obejmują nie tylko modele społeczne w postaci żywych osób, lecz także modele fikcyjne, a więc i postaci z telewizora. Jedną z podstawowych tez, na której wspiera się teoria stymulacji, głosi, że przemoc rodzi przemoc. Wśród polskich znawców problemu zdecydowanie więcej zwolenników ma drugie stanowisko.³⁸

Różne gatunki filmowe powodują reakcje, jedne oddziałują bezpośrednio na zmysły, inne funkcjonują jako symbole. Obrazy filmowe działają głównie na zmysły widza i wywołują skutki fizjologiczne, zanim zostanie pobudzona sfera intelektualna. Zatem filmy wartościowe artystycznie i poznawczo będą sprzyjać widzowi, a filmy ukazujące przemoc będą działać niekorzystnie. Za każdym jednak razem to oddziaływanie może się odbywać na trzy sposoby:

1. Film odtwarza materialną rzeczywistość, niezależnie od treści. „Kontakt widza z realnością obrazów wymusza takie reakcje, jakimi reaguje on na materialne aspekty natury, którą odtwarzają zdjęcia filmowe. Z tego powodu oddziałują na jego wrażliwość”.
2. Film adekwatnie do rodzaju zapisu przedstawia świat w ruchu. Każdy film jest serią następujących po sobie, wciąż zmieniających się obrazów, które sprawiają wrażenie płynącego strumienia, ciągłego ruchu. Obcowanie z tym ruchem wywołuje, tzw. „efekt rezonansu”, stymulując u widza różne reakcje kinestetyczne. Ruch jest z samej natury czymś fascynującym i widowiskowym, przyciągającym wzrok i uwagę.
3. Film nie tylko odtwarza materialną rzeczywistość, ale udostępnia jej głęboko ukryte obszary, głównie struktury czasowe i przestrzenne, które można zaprezentować przy użyciu specjalnych filmowych technik i trików. Sprawia to w efekcie, że rośnie obciążenie psychofizjologiczne odbiorcy filmu (głównie zmys-

³⁶ U. Kusio: Rodzina wobec telewizyjnej agresji. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1997, nr 8.

³⁷ T. Bach - Olasik: Oddziaływanie telewizji na zachowania agresywne dzieci i młodzieży. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1993, nr 2.

³⁸ U. Kusio: Rodzina wobec telewizyjnej agresji. „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 1997, nr 8.

łów wzroku i słuchu).³⁹

Stan taki wprowadza napięcie w organizmie, szczególnego rodzaju podniecenie. I o ile w przypadku widza dorosłego może to być mało zagrażające, to u młodego odbiorcy skutki mogą okazać się fatalne. Jego umysł staje się bezradny w obliczu gwałtownych emocji. U młodego widza filmowego dochodzi do identyfikacji z tym, co pojawia się na ekranie. Inaczej mówiąc: widz nie żyje własnym życiem, żyjąc w filmie wyświetlanym przed jego oczami.

Z jednej strony młody widz zapomina o swoim świecie i zatapia się w filmowym życiu, a z drugiej strony przejmując od bohaterów filmowych wzory, często negatywne i przenosi je do swojego życia. Przyjmowaniu przez dzieci wzorów agresywnego zachowania szczególnie sprzyja sytuacja, gdy przekazywana na ekranie agresja:

- przynosi satysfakcję, nagrodę,
- jest demonstrowana przez atrakcyjną osobę,
- jest dokonywana jednocześnie przez wiele osób,
- jest usprawiedliwiona wyższymi racjami moralnymi lub społecznymi,
- jest aprobowana społecznie,
- nie widać negatywnych skutków agresji, np. bólu.⁴⁰

³⁹ W. Sikorski: Agresywność młodzieży a jej preferencje dotyczące programów telewizyjnych. „Psychologia Wychowawcza” 1998, nr 3.

⁴⁰ M. Szymik: Wpływ telewizji na wzrost agresywności u dzieci. „Wychowanie w Przedszkolu” 1998, nr 5.